

W PROSTOCIE TKWI SIĘ

Taoizm

dla
bystrzaków

Poznaj źródło filozofii
i religii taoistycznej
Rozelnaj się w interpretacjach
współczesnego taoizmu
Zdobądź wiedzę
o praktykach i zwyczajach
taoistycznych

**dr Jonathan R.
Herman**

religioznawca,
profesor nadzwyczajny
na Uniwersytecie Stanu Georgia

Tytuł oryginału: Taoism For Dummies

Tłumaczenie: Michał Lipa

ISBN: 978-83-283-5217-9

Original English language edition Copyright © 2013 by John Wiley & Sons Canada, Ltd.

All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form.

This translation published by arrangement with John Wiley & Sons, Inc.

Oryginalne angielskie wydanie Copyright © 2013 by John Wiley & Sons Canada, Ltd.

Wszelkie prawa, włączając prawo do reprodukcji całości lub części w jakiegokolwiek formie, zarezerwowane.

Tłumaczenie opublikowane na mocy porozumienia z John Wiley & Sons, Inc.

Translation copyright © 2019 by Helion S.A.

Wiley, the Wiley Publishing Logo, For Dummies, Dla Bystrzaków, the Dummies Man logo, A Reference for the Rest of Us!, The Dummies Way, Dummies Daily, The Fun and Easy Way, Dummies.com, Making Everything Easier, and related trade dress are trademarks or registered trademarks of John Wiley & Sons, Inc. and/or its affiliates in the United States and/or other countries. Used by permission.

Wiley, the Wiley Publishing Logo, For Dummies, Dla Bystrzaków, the Dummies Man logo, A Reference for the Rest of Us!, The Dummies Way, Dummies Daily, The Fun and Easy Way, Dummies.com, Making Everything Easier, i związana z tym szata graficzna są markami handlowymi John Wiley and Sons, Inc. i/lub firm stowarzyszonych w Stanach Zjednoczonych i/lub innych krajach. Wykorzystywane na podstawie licencji.

Autor oraz Helion SA dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz Helion SA nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres

<http://septem.pl/user/opinie/taobys>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Helion SA

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel. 32 231 22 19, 32 230 98 63

e-mail: septem@septem.pl

WWW: <http://septem.pl> (księgarnia internetowa, katalog książek)

Printed in Poland.

- Kup książkę
- Poleć książkę
- Oceń książkę

- Księgarnia internetowa
- Lubię to! » Nasza społeczność

Spis treści

O autorze	15
Podziękowania autora	17
Wprowadzenie	19
O książce	19
Konwencje zastosowane w książce	20
Naiwne założenia	21
Jak podzielona jest książka	21
Część I. Poruszanie się w świecie taoizmu	21
Część II. Historia taoizmu	22
Część III. Najważniejsze pojęcia taoizmu	22
Część IV. Taoistyczne praktyki religijne	22
Część V. Dekalogi	22
Część VI. Dodatki	23
Ikony wykorzystane w książce	23
Co dalej	24
CZĘŚĆ I: PORUSZANIE SIĘ W ŚWIECIE TAOIZMU	25
ROZDZIAŁ 1: Wprowadzenie do taoizmu	27
Kilka słów o topografii krainy taoizmu	29
Ewolucja taoizmu	31
Początki i rozwój taoizmu	31
Taoizm dzisiejszy	32
Podstawowe idee taoizmu	33
<i>Dao</i> jest początkiem wszystkiego	33
Rozwój taoizmu	35
Rzut oka na praktyki taoistyczne	35
Metody osobistego samodoskonalenia	36
Rytuał taoistyczny	37

ROZDZIAŁ 2:	Czym jest taoizm?	39
	Twoje pierwsze spotkanie z taoizmem	40
	W czym taoiści przypominają jankesów?	41
	Zabawa w kotka i myszkę z taoizmem	42
	Porządkowanie chaosu: kilka ważnych rozróżnień	43
	Od klasyfikacji bibliotecznej do szkoły filozofii	45
	Cienka granica między filozofią a religią	47
	Nie każdy pustelnik, mag i egzorcysta jest taoistą	50
ROZDZIAŁ 3:	Nie wierz we wszystko, co pomyślisz	53
	Rozprawa z najważniejszym mitem na temat taoizmu	54
	Czyste nauczanie skażone przesadami i zdeptane przez religijnych oportunistów	54
	Wiktoriański rys taoizmu i chińskiej religii	56
	Idealna propozycja dla poszukiwaczy duchowości	58
	Orientacja na religię chińską	59
	Okręgi, trójkąty i konkretne myślenie	60
	Synkretyzm religijny: trochę z tego koszyczka, trochę z tamtego	61
	Bóstwa, duchy i dbałość o konkretne efekty	63
	Wróżbiarstwo i praktyczna strona religii	65
	Możesz mi wierzyć lub nie, ale nie chodzi o wiarę	67

CZĘŚĆ II: HISTORIA TAOIZMU .....

69

ROZDZIAŁ 4:	Klasyczna filozofia taoistyczna	71
	Sto szkół	72
	Tęsknota za starymi dobrymi czasami	72
	Bezrobotni myśliciele w poszukiwaniu zajęcia	73
	Podstawowe założenia i terminologia okresu	75
	Moralści: konfucjaniści i moiści	76
	Laozi: legendarny założyciel taoizmu	79
	Stary mędrzec, który prawdopodobnie w ogóle nie istniał	80
	<i>Daodejing</i> : klasyczny tekst w 5000 znaków	81
	Zhuangzi: sceptyk, gawędziarz, wesołek	87
	Dekonstrukcja rzeczywistości konsensusu	87
	Sen o byciu motylem	88
	Krytyka uczonych, gloryfikacja wyrzutków	89
	W strefie <i>dao</i>	92
	Dwóch (prawie) zapomnianych wczesnych taoistów	93
	Liezi: człowiek, który był prawie jak Zhuangzi	93
	Yang Zhu: miłośnik żywych barw i pięknych kobiet	94

	Moment chwały taoistycznej władzy	95
	Huang-Lao i szkoła <i>dao</i>	95
	Synteza taoizmu i innych filozofii	96
ROZDZIAŁ 5:	Rozwój taoizmu instytucjonalnego	97
	Droga niebiańskich mistrzów	98
	Deifikacja Laozi	98
	Zhang Daoling: „prawdziwy” założyciel „prawdziwego” taoizmu?	99
	Przymierze prawdziwej jedności	101
	Droga najwyższego pokoju	103
	Powstanie żółtych turbanów i teokracja taoistyczna	104
	Następna fala taoistycznych objawień	106
	Wielka czystość	107
	Najwyższa czystość	107
	Magiczny klejnot	109
	Narodziny tożsamości taoistycznej	109
	Nauki <i>dao</i>	110
	Wpływ buddyzmu	111
	Późniejsze nurty taoizmu	112
ROZDZIAŁ 6:	Odmiany taoizmu w dzisiejszych Chinach	115
	Jedno (oraz wiele) dało początek dwóm	117
	Nurt liturgiczny: <i>zhengyi dao</i>	117
	Nurt monastyczny: <i>quanzhen dao</i>	123
	Porównanie dwóch współczesnych nurtów taoizmu	130
	Chińskie Towarzystwo Taoistyczne	131
ROZDZIAŁ 7:	Na zachód, drogie <i>dao</i>, na zachód	133
	Taoizm a wyobrażenia zachodnia	134
	Odejście od modelu buddyjskiego	134
	Poszukiwanie taoizmu w nieodpowiednich miejscach	135
	Taoizm jako ścieżka duchowa	136
	Rozszyfrowywanie zagmatwanego języka duchowości	136
	Spirytualizacja religii Wschodu	138
	Uniwersalizacja <i>dao</i>	139
	Tłumaczenia klasycznych tekstów	140
	Inspirujący teozofowie i trapistowscy mnisi	141
	Wracać wciąż do domu <i>dao</i>	143
	Puchatkowy taoizm	144
	Obrona terytorium taoizmu	145

Amerykańskie świątynie taoistyczne i grupy wyznawców	147
Share Lew, Khig Dhieng i Sanktuarium Taoistyczne	148
Mistrz Moy, Taoistyczne Stowarzyszenie Tai Chi oraz Fung Loy Kok	150
Całościowa Droga Ni Hua-chinga	151
Mantak Chia i <i>Tao Uzdrawiające</i>	152
Taoizm jako siła polityczna i społeczna	154
Taoizm w polityce prezydenckiej	154
<i>Yin</i> kontratakuje: taoizm a feminizm	156
Taoizm a ekologia	156

CZĘŚĆ III: NAJWAŻNIEJSZE POJĘCIA TAOIZMU 159

ROZDZIAŁ 8: **Czym jest *dao* i jak można za nim podążać? 161**

Odczytywanie paradoksalnego języka <i>dao</i>	163
Ci, którzy wiedzą — nie mówią. Ci, którzy mówią — nie wiedzą	164
Wyrażanie niewyraźnego	165
Brama wszelkich subtelności	166
<i>Dao</i> jako źródło istnienia	167
Matka świata	168
Samoistna kreacja i umacnianie się wszechświata	169
Pokusa uważania <i>dao</i> za bóstwo	170
Pustka jako źródło mocy	171
Trzydzieści szprych połączonych w pięście	172
Niebo i ziemia nie są humanitarne	173
Słońce i Księżyc nie mogą się nie przemieszczać	174
Podążanie Drogą, doświadczanie jej i życie w harmonii z nią	176
Motyw powracania	176
Naśladowanie <i>dao</i>	177
Kwestia mistycyzmu	178

ROZDZIAŁ 9: **Robić wszystko, nie robiąc nic 185**

Sprzeczna z rozsądkiem zasada <i>wuwei</i>	186
Nic nie pozostaje niezrobione	187
Spontaniczność i naturalność	187
Metafora nieociosanego kłoca	189
Rola wizerunków kobiecości	191
Rządzenie przez nicnierobienie	192
Kłopoty z prawem i władzą	193
Mądry władca jako puste centrum	194
Sprzeczne uwagi na temat wojskowości	194

Dostosowywanie się do okoliczności istnienia	197
Oś Drogi	197
Umysł jako zwierciadło	200
Związek między <i>wuwei</i> a kultywowaniem życia	200
Obrazy pierwotnej utopii	202
Niech broń i wozy nie będą używane	203
Walka o zachowanie własnej natury	204

ROZDZIAŁ 10: Każdemu *yin* odpowiada *yang*

o tej samej wartości i przeciwnym zwrocie 205

Pojęcie <i>qi</i> — psychofizycznej treści istnienia	206
Czym jest <i>qi</i> ?	206
Czym nie jest <i>qi</i> ?	207
<i>Qi</i> a fizyka atomowa	208
Rola <i>yin</i> i <i>yang</i> w taoistycznych opowieściach o stworzeniu	210
Porządek z chaosu	211
Chaotyczna zupa	212
Szkoła <i>yin</i> i <i>yang</i>	214
Zou Yan: architekt zaginionej szkoły	214
Teoria pięciu faz przemiany	215
Całościowy system zgodności i korelacji	218
Każda rzecz współbrzmi ze wszystkimi innymi	218
Rozwój ciała i ducha	221

ROZDZIAŁ 11: Błękitne niebo, żółte niebo:

wiara w nadejście nowej ery 223

Milenarystyczne ruchy religijne	224
Czym jest milenaryzm?	224
Znane (i nieznanne) tradycje milenarystyczne na Zachodzie	225
Nie tylko kryształy, kadzidło i aromaterapia	228
Wzloty i upadki taoistycznego milenaryzmu	230
Cechy taoistycznej wiary w nadejście nowej ery	231
Ślady taoistycznego mesjanizmu	232
Spuścizna milenaryzmu taoistycznego	233
Od ruchów milenarystycznych do ruchu New Age	234
Miejsce taoizmu i taoistycznego milenaryzmu w filozofii New Age	235
Milenaryzm bez milenaryzmu	236

ROZDZIAŁ 12:	Zapisać to, czego nie sposób powiedzieć: święte teksty taoizmu	239
	Zagmatwany świat taoistycznej literatury	240
	Krótkie sprostowanie w sprawie <i>Laozi</i> i <i>Zhuangzi</i>	240
	Przetrzęsanie tajemniczego i nieporęcznego zbioru pism	242
	Rozwój kanonu taoistycznego	243
	Proces kanonizacji pism	243
	Kompilacja trzech grot	244
	Znaczenie kanonu Ming	246
	Udostępnianie kanonu: próby skatalogowania pism	247
	Materiały składające się na kanon taoistyczny	249
	Teksty filozoficzne i komentarze	251
	Talizmany i rejestry	251
	Teksty obrzędowe i instrukcje alchemiczne	252
	Księgi moralności	253
	Od medycyny do numerologii	255

CZĘŚĆ IV: TAOISTYCZNE PRAKTYKI RELIGIJNE .....

ROZDZIAŁ 13:	Nie zapominaj o zapominaniu	259
	Powracanie, odwracanie i idea oduczania się	260
	Im bardziej się oddalasz, tym mniej wiesz	260
	Naucz się nie uczyć się	261
	Cel oduczania się i zapominania	262
	Zapominanie o cnotach i o wszystkim innym	262
	Post umysłu i serca	264
	<i>Traktat o zasiadaniu w zapomnieniu</i>	266
	Siedem etapów zapominania	267
	Od zapomnienia do wyzwolenia duchowego	268
	Zapominanie w czasach współczesnych	269
	Współczesny taoizm a praktyka zapominania	270
	Zapominanie z użyciem elektroniki	271
ROZDZIAŁ 14:	Poszukiwanie drogi do nieśmiertelności	275
	Akceptacja życia i śmierci w klasycznym taoizmie	276
	Śmierć jako część kosmicznego procesu	277
	Kwestionowanie lęku przed śmiercią	278
	Mądrość, długowieczność i obojętność wobec śmierci	280
	Wizerunki „supermędrca”	280
	Przejawy praktyk samodoskonalenia w klasycznym taoizmie	282
	Rekonstrukcja nurtu wewnętrznego samodoskonalenia	283

Kulty nieśmiertelności	285
Legendy o nieśmiertelnych	285
Obsesje pierwszego cesarza	286
Taoizm i tak zwana nieśmiertelność	287
Idea nieśmiertelności po śmierci	287
Ośmioro Nieśmiertelnych (i reszta)	289
ROZDZIAŁ 15: Rozwój wewnętrzny z wykorzystaniem alchemii	293
Globalna kariera alchemii	294
Czym jest alchemia?	295
Alchemia w świecie zachodnim	296
Początki alchemii w Chinach	298
Związek między taoizmem a alchemią	299
<i>Mistrz, który wybiera prostotę</i>	299
<i>Pieczęć jedności trojga</i>	301
Połączenie taoizmu z alchemią	302
Alchemia w taoistycznych grupach samodoskonalenia	303
Zmieniająca się mapa ludzkiego ciała	304
Rola wizualizacji	305
Od alchemii zewnętrznej do wewnętrznej	306
Ciało jako tygiel	307
Przejście od esencji do pustki	309
Alchemia wewnętrzna dla kobiet	310
Medytacja alchemiczna	311
ROZDZIAŁ 16: Sztuki walki, gimnastyka i uzdrawianie:	
<i>taiji i qigong</i>	313
<i>Taiji quan</i> : boks najwyższej granicy	314
Korzenie <i>taiji</i>	315
Kroki w <i>taiji</i>	316
Wschód słońca w parku	317
Amerykański koktajl chińskich sztuk walki	319
<i>Qigong</i> : praca nad energią psychofizyczną	320
Korzenie <i>qigong</i>	320
Eksplozja popularności <i>qigong</i>	321
Miękkie i twarde <i>qigong</i>	323
Falun Gong: praktyka koła prawa	323
Początki i praktyki Falun Gong	324
Kontrowersje i prześladowania	325

ROZDZIAŁ 17:	Kosmiczna odnowa i inne rytuały	327
	Prawda o taoizmie i rytuale	328
	Czym jest rytuał?	328
	Podejście do rytuału w klasycznych tekstach	330
	Podstawowe fakty dotyczące taoistycznego rytuału	331
	Miecze, tarcze i składanie próśb	334
	Rytuały oczyszczenia i składania ofiar	334
	Rytuały postu, oczyszczenia ciała i ducha oraz rekolekcje	335
	Ryt odnowienia kosmosu	336
	Wielka ofiara na rzecz pokoju na świecie	337
	Taoistyczne rytuały pogrzebowe	338
	Pokonywanie zdradliwej drogi	338
	Przekraczanie mostu do nieba	338

CZĘŚĆ V: DEKALOGI 341

ROZDZIAŁ 18:	Dziesięć najczęstszych nieporozumień dotyczących taoizmu	343
	Taoizm jest filozofią, nie religią	344
	Założycielem taoizmu był Laozi	344
	<i>Daodejing</i> jest taoistycznym odpowiednikiem Biblii	345
	Taoiści nie wierzą w bogów	346
	Taoizm odrzuca doktryny religijne	347
	Taoiści nie odpowiadają rytuałów	347
	Taoizm to życie w zgodzie z naturą i płynięcie z prądem	348
	Taoiści i konfucjaniści to dokładne przeciwieństwa	349
	Taoizm religijny jest tylko głupim przesądem	350
	Każdy może być taoistą	350

ROZDZIAŁ 19:	Dziesięć rad dotyczących osiągnięcia taoistycznej mądrości	353
	Zadbaj o swoją edukację	354
	Obserwuj naturę	354
	Naucz się bawić	355
	Szukaj najprostszej drogi	356
	Muzykuj i uprawiaj sport	357
	Jedz na surowo ekologiczne owoce i warzywa	357
	Zadawaj pytania	358
	Badaj własne preferencje i motywy postępowania	359
	Myśl o tym, kiedy być sceptycznym, a kiedy wielkodusznym	359
	Nie łudź się, że można osiągnąć taoistyczną mądrość w dziesięciu łatwych krokach	360

CZĘŚĆ VI: DODATKI	361
DODATEK A: Słowniczek	363
DODATEK B: Źródła	377
DODATEK C: Wskazówki dotyczące wymowy	385
Skorowidz	387

- ▶ pierwsze spotkanie z taoizmem;
- ▶ wprowadzenie do terminologii taoistycznej.

Rozdział 2

Czym jest taoizm?

Odpowiedź na pytanie „Czym jest taoizm?” może się w pewnym sensie wydawać zupełnie prosta. Taoizm to tradycja religijna wywodząca się z Chin. Ma ok. 2000 lat (choć wiele źródeł, które były dla niego inspiracją i miały na niego duży wpływ, jest starszych o kilka wieków, a zatem można myśleć o taoizmie jako tradycji liczącej 2500 lat). Rozprzestrzenił się w innych częściach Azji, w tym w Japonii, Korei, Malezji, na Filipinach, w Singapurze i Wietnamie. W ostatnich latach zdobywa także popularność w Europie i Ameryce Północnej.

Mimo to taoizm jest prawdopodobnie najmniej rozumianą ze wszystkich ważnych religii świata. To nie znaczy, że nie da się w łatwy sposób wiele się o nim dowiedzieć z książek, filmów i stron internetowych. Rzecz w tym, że większość tego, co można w nich znaleźć, jest niestety myląca, zagmatwana albo po prostu prezentowana bez niezbędnych informacji wprowadzających. To może być niezwykle frustrujące, ponieważ nie zawsze wiadomo, które źródła są godne zaufania, w związku z czym różne omówienia taoizmu mogą się wydawać sprzeczne ze sobą albo prowadzić do przekonania, że to, co wiemy na temat tej tradycji, nie jest do końca zgodne z rzeczywistością.

WSKAZÓWKA

Jest wiele niedokładnych i sprzecznych informacji na temat taoizmu. Pewnym wyzwaniem może być określenie, które są wiarygodne, i znalezienie sposobu na nadanie sensu posiadanej wiedzy.

Pierwsze zetknięcie z taoizmem może być trochę onieśmiałające, więc w tym rozdziale podam kilka wskazówek ułatwiających sprawne poruszanie się w jego świecie. Dowiesz się, dlaczego źródła taoistyczne mogą się w pierwszej chwili wydawać mylące lub zagmatwane, oraz poznasz ważne terminy i kategorie niezbędne do śledzenia wywodu.

Twoje pierwsze spotkanie z taoizmem

Być może pierwsze spotkanie z taoizmem masz już za sobą. Może czytałeś *Dao-dejing* na zajęciach z religioznawstwa albo natknąłeś się na tę książkę, buszując w księgarni. Mogłeś też usłyszeć, jak ktoś szafuje aforyzmami rodem z ciasteczek z wróżbą, np.: „Ten, kto wie, nie mówi; ten, kto mówi, nie wie”. Może chodziłeś na lekcje *taiji* albo masz znajomego, który urządził mieszkanie zgodnie z zasadami chińskiej sztuki *feng shui*. Może znasz produkowane w Hongkongu filmy akcji z udziałem mistrzów sztuk walki albo czytałeś *Tao Kubusia Puchatka* lub którąś z dziesiątek innych książek na temat „tao tego czy tamtego”.

Równie dobrze mogłeś widzieć w sieci film przedstawiający rytuał kosmicznego odnowienia z udziałem setek taoistycznych duchownych, natknąć się w albumie z chińską sztuką na wizerunki taoistycznych bóstw albo przeczytać gdzieś, że taoizm ma coś wspólnego z alchemią, akupunkturą, poszukiwaniem nieśmiertelności, a nawet fizyką kwantową, czymkolwiek ona jest. Może się zastanawiasz, jak te wszystkie rzeczy łączą się ze sobą i jak to możliwe, że są elementami jednej religii. A może w ogóle się ze sobą nie łączą? Czy taoizm może być wielką, przypadkową mieszaniną przekonań i praktyk, których jedyną cechą wspólną jest „płynięcie z prądem”?

Problem polega częściowo na tym, że ludzie pisząc i mówiąc o taoizmie, bardzo często posługują się nadmiernymi uogólnieniami, dają wyraz osobistym przekonaniom i opierają się na przyjętych z góry założeniach na temat tradycji, chińskiej religii oraz religii w ogólności. Możesz w to wierzyć lub nie, ale ważnym źródłem tego całego bałaganu jest dwuznaczność terminu „taoizm”, którym ludzie posługują się w bardzo dowolny sposób, nawet w Chinach.

W tym podrozdziale zachęcę Cię do wykonania prostego ćwiczenia, dzięki któremu lepiej uświadomisz sobie trudności związane z wieloznacznością słowa „taoizm” i zobaczysz, co może się zdarzyć, kiedy ludzie ich nie dostrzegają. Nauczysz się rozpoznawać nadmierne uogólnienia i niejednoznaczny język, a może nawet wzbudzisz w sobie zdrowy sceptycyzm w stosunku do wielu rzeczy, które możesz usłyszeć na temat taoizmu.

W czym taoiści przypominają jankesów?

Prawdopodobnie ucieszy Cię wiadomość, że wcale nie zamierzam Cię przekonywać, iż taoiści faktycznie są jak jankesi, a jedynie chcę pokazać podobieństwo terminów „taoista” i „taoizm” do terminu „jankes”.

Gdyby ktoś Cię zapytał, kim jest jankes albo co oznacza to słowo, treść Twojej odpowiedzi prawdopodobnie byłaby uzależniona od kilku czynników, w tym od miejsca zamieszkania i upodobań sportowych:

- ▶▶ **Jeżeli mieszkasz w południowo-wschodniej części Stanów Zjednoczonych**, jankesem nazwiesz mieszkańca północy kraju, ale raczej nie Oregonu i Montany. Zapewne będziesz miał na myśli kogoś z północno-wschodniej części USA, zwłaszcza ludzi ze stanów położonych na północ od linii Masona-Dixona, czyli stowarzyszonych w Unii w czasie wojny secesyjnej.
- ▶▶ **Jeżeli jesteś Meksykaninem, Europejczykiem albo mieszkańcem kraju, w którym stacjonują niemiłe widziane oddziały amerykańskie**, jankesem będzie dla Ciebie każdy mieszkaniec Stanów Zjednoczonych. Zapewniam Cię, że w Georgii i Alabamie znajdzie się mnóstwo ludzi, którzy nie ucieszą się z nazwania ich jankesami!
- ▶▶ **Jeżeli mieszkasz w Nowej Anglii**, słowo „jankes” może dla Ciebie oznaczać członka starego, zasiedziałego rodu z północnego wschodu kraju, zwłaszcza wywodzącego się od pierwszych osadników z Anglii. Stąd wzięto się określenie „jankesi z Connecticut”.
- ▶▶ **Jeżeli mieszkasz gdzieś w Stanach Zjednoczonych (poza południowym wschodem)**, od słowa „jankes” stworzysz przymiotnik do określania sposobu przygotowywania żywności („duszona wołowina po jankesku”), rozwiązywania problemów („jankeska pomysłowość”) albo nawet gospodarowania pieniędzmi („jankeska oszczędność”).
- ▶▶ **Jeżeli jesteś kibicem**, słowo „jankes” oznacza dla Ciebie wyłącznie członka drużyny bejsbolowej, który zarabia mnóstwo pieniędzy na bieganiu po boisku. Babe Ruth był wybitnym jankesem i pewnie uwielbiał wołowinę po jankesku, choć raczej nie był po jankesku oszczędny.

Inaczej mówiąc, słowo „jankes” może mieć wiele znaczeń (często wynikających z określonych uwarunkowań politycznych i społecznych), które łączą się ze sobą w bardzo luźny sposób. Kiedy usłyszysz, jak ktoś go używa w nieznanym Ci znaczeniu albo w sposób, który mylnie uważa za właściwy, może dojść do prawdziwej komedii omyłek. Wyobraź sobie, co by było, gdyby ktoś zaczął opowiadać o walce jankesów z tygrysami¹, podczas gdy Ty myślałbyś o wojnie secesyjnej! Albo gdybyś w stanie rozemocjonowania rozgrywkami ligowymi usłyszał, że jankesi zaatakowali i spalili Atlantę!

---

¹ Yankees i Tigers to nazwy drużyn bejsbolowych — *przyp. tłum.*

Powyższy przykład powinien dać Ci do zrozumienia, że znaczenie terminów „taoista” i „taoizm” również jest bardzo zróżnicowane i zależne od tego, kto ich używa. Podobnie jak w przypadku słowa „jankes”, lepiej nie mieszać różnych pojęć i nie łączyć pochopnie ze sobą rozmaitych rzeczy określanych z różnych powodów mianem taoistycznych, zwłaszcza że te powody mogą być bardzo wątpliwe. Dla kogoś praktykowanie taoizmu może oznaczać wyprowadzkę na wieś, przebywanie na łonie natury i tworzenie dzieł sztuki z kamieni i surowego drewna. Ktoś inny może praktykować taoizm, wstępując do klasztoru, czesząc włosy w kok i decydując się na wstrzemięźliwość seksualną. Obydwie osoby są taoistami, ale wyznają inne rodzaje taoizmu.

Pewnie już się zorientowałeś, że oszczędzisz sobie bólu głowy, jeśli oprzesz się pokusie poszukiwania „esencji” taoizmu albo cech wspólnych łączących wszystkich taoistów. W gruncie rzeczy prawdopodobnie jest mało takich ogólnych cech (tak jak nowojorscy bejsboliści nie mają zbyt wiele wspólnego z duszoną wołowiną), a te, które rzeczywiście występują, są raczej dziełem przypadku niż przejawem istotnego pokrewieństwa.

OSTRZEŻENIE

Słowa „taoizm” i „taoista” mogą oznaczać bardzo zróżnicowane rzeczy i zjawiska. Jest wiele różnych rodzajów taoizmu. Nie zakładaj, że to, co odnosi się do jednego z nich, będzie prawdą również w odniesieniu do pozostałych. Tak naprawdę nie należy nawet myśleć o różnych rodzajach taoizmu jako odmianach jednej tradycji religijnej. W rzeczywistości nie istnieje jeden taoizm.

Zabawa w kotka i myszkę z taoizmem

Dwuznaczność słowa „taoizm” nie sprawia, że ludzie używają go ostrożniej. Kiedy zaczniesz zwracać uwagę na to, jak w książkach i na stronach internetowych dokonuje się uogólnień na temat taoizmu bez precyzowania znaczenia, w jakim stosowany jest ten termin, ani tego, którego rodzaju (lub rodzajów) taoizmu dotyczy dany tekst, zauważysz, że wiele stwierdzeń okazuje się tylko sloganami albo zgrabnymi powiedzonkami. Niektóre z poniższych sformułowań mogą Ci się wydawać znajome i w pierwszej chwili brzmieć dość atrakcyjnie, ale kiedy uważnie się wsłuchasz, zauważysz, że niewiele mówią:

- ▶▶ Taoizm to religia głosząca podążanie drogą natury.
- ▶▶ Taoizm opiera się na spontaniczności i płynięciu z prądem.
- ▶▶ Taoizm jest źródłem doświadczenia, którego nie da się ująć słowami.
- ▶▶ Taoizm jest nośnikiem uniwersalnej mądrości.
- ▶▶ Taoizm akcentuje równowagę *yin* i *yang*.
- ▶▶ Taoiści unikają dogmatów i organizacji religijnych.
- ▶▶ Taoiści są pokojowo nastawieni, spokojni i żyją w harmonii z wszechświatem.
- ▶▶ Taoiści starają się wieść proste, nieskomplikowane życie.

Każde z powyższych haseł zawiera przynajmniej ziarno prawdy i świadczy o rzeczywistej znajomości niektórych tekstów z kanonu taoizmu, postaci historycznych albo praktyk. Jednocześnie ich głosiciele w ogóle nie biorą pod uwagę tego, jak bardzo *zniekształcają* one taoizm, ponieważ nie mają żadnego odniesienia do niektórych jego rodzajów. To prawda, że pewien taoistyczny tekst przestrzega przed wszelkimi formami rządów i działaniami zbrojnymi, ale jak w takim razie wytłumaczyć rebelie wzniecane przez taoistów albo istnienie państw rządzonych przez wyznawców taoizmu? To prawda, że Zhuangzi kręcił nosem na wszelkiego rodzaju instytucje, ale jak to pogodzić ze zorganizowanym systemem świątyni z hierarchicznym duchowieństwem i codziennymi, regularnymi ceremoniami religijnymi? Skoro już wiesz, że istnieje wiele różnych odmian taoizmu, możesz bardziej krytycznie podchodzić do tego rodzaju frazesów.

WSKAZÓWKA

Słyszając lub czytając coś na temat taoizmu, próbuj zawsze zadawać sobie pytanie: „Którego taoizmu to dotyczy?”. Łatwiej Ci będzie wtedy rozpoznać nadmierne uproszczenia lub stwierdzenia wyrwane z kontekstu i uniknąć tworzenia niepotrzebnych schematów we własnym myśleniu.

Porządkowanie chaosu: kilka ważnych rozróżnień

Czas przyjrzeć się kilku różnym odmianom taoizmu oraz kilku zastosowaniom terminu „taoizm”, ale od razu trzeba zaznaczyć, że to trochę bardziej skomplikowane niż zestawienie listy wyznań taoistycznych. Jednym z najważniejszych powodów jest to, że istnieje większa liczba chińskich wyrażeń, które można przetłumaczyć jako „taoizm”, a każde z nich powstało z innych przyczyn i funkcjonowało w zupełnie innym kontekście. Jakby tego było mało, sami Chińczycy czasem mylili te terminy i używali ich zamiennie albo stosowali je w odniesieniu do ludzi lub sytuacji, do których one nie pasowały. Jeśli do tego kotła dołożymy jeszcze wszystkich zachodnich tłumaczy o beztróskim podejściu do języka i chińskiego tła kulturowego, otrzymamy prawdziwy groch z kapustą.

W tym podrozdziale przedstawię najważniejsze kategorie niezbędne do rozróżnienia poszczególnych rodzajów taoizmu, wyjaśnię ich pochodzenie i podam wskazówki umożliwiające mądre ich stosowanie. Pierwszy raz zetkniesz się z tzw. filozofią taoistyczną i religią taoistyczną, poznasz różnicę między taoizmem a religią ludową oraz zaznajomisz się z jednym z najczęstszych zastosowań terminu „taoizm”.

CO TO NIBY ZNACZY, ŻE W CHINACH NIE MA CZEGOŚ TAKIEGO JAK TAOIZM?

Niespodzianką może być informacja, że w języku chińskim nie ma tak naprawdę słowa, które można by przetłumaczyć jako „taoizm”. Właściwie nie ma w nim nawet słowa oznaczającego religię: Chińczycy wymyślili określenie *zongjiao* jako odpowiednik tego zachodniego terminu. Ten fakt nie znaczy, że w Chinach rzeczywiście nie istnieje taoizm ani żadna inna religia, ale uwidoczniła różnice w sposobie myślenia Chińczyków i ludzi Zachodu o samej koncepcji religii oraz o różnych religiach świata.

Możesz mi wierzyć lub nie, ale słowo „taoizm” jest tak naprawdę zachodnim wynalazkiem i powstało nie wcześniej niż dwa wieki temu. Choćbyś szukał nie wiem jak wytrwale, nie znajdziesz żadnego angielskiego źródła sprzed 1800 r., w którym widniałaby wzmianka o taoizmie, mimo że o istnieniu chińskiej religii wiadomo było już znacznie wcześniej. Nawet słowo „chrześcijaństwo” jest dużo młodsze niż sobie wyobrażamy. Nie martw się jednak — to samo można powiedzieć o hinduizmie, buddyzmie, szintoizmie, sikhizmie, dżinizmie i wielu innych „-izmach”! Jeszcze dziwniejsze jest to, że niemal wszystkie główne religie świata wzięły swoje nazwy od outsiderów — ludzi, którzy nie zaliczali się do ich wyznawców. Ponadto w prawie wszystkich przypadkach nazwa wiązała się początkowo z krytycznymi lub negatywnymi skojarzeniami.

Być może myślisz teraz, że to tylko szczegół techniczny i że Chińczycy mieli taoizm, tylko go tak nie nazywali. Podobnie jest z chrześcijaństwem: wszyscy wiemy, że istnieje od 2000 lat, bez względu na to, kiedy powstała nazwa. Tak naprawdę jednak nie chodzi o to, czy religia istniała przed nadaniem jej konkretnej nazwy, lecz o to, w jaki sposób nazwanie czegoś zmienia nasz sposób myślenia o tym. W Europie ludzie zaczęli nadawać nazwy religiom dopiero w epoce oświecenia (zwanej także wiekiem rozumu), która zaczęła się w połowie XVII w. Oświeceniowi uczeni doszli do przekonania, że mogą dowiedzieć się niemal wszystkiego drogą rozumowania i dociekań naukowych oraz że mogą uporządkować całą posiadaną wiedzę, dzieląc ją na encyklopedyczne kategorie. W rezultacie takiego podejścia do uczenia się i gromadzenia wiedzy ludzie zaczęli traktować życie religijne własne i innych jako coś *abstrakcyjnego* i uważać swoje praktyki duchowe za element uczestnictwa w *systemie religijnym*. Zaczęli myśleć o religiach jak o rzeczach — spójnych i uporządkowanych „-izmach”. Wcześniej dostrzegali, że hinduiści, buddyści i żydzi wierzą w różne rzeczy i oddają się różnym praktykom religijnym, ale nie wyobrażali sobie, że są wyznawcami hinduizmu, buddyzmu albo judaizmu. Kiedy zatem słyszysz, jak ktoś mówi, że „islam nakazuje pościć w okresie ramadanu”, „jedzenie wieprzowiny jest zakazane w judaizmie” albo „moja religia nie pozwala mi tego zrobić”, musisz mieć świadomość, że tego typu wyrażenia odzwierciedlają nowoczesny, zachodni sposób myślenia. Nasze dzisiejsze myślenie o religii jest spuścizną wieku rozumu.

Dlaczego to jest ważne? Ponieważ wyjaśnia naszą skłonność do poszukiwania istoty danej religii oraz pozwala zrozumieć, dlaczego czasem trudno nam się pogodzić z brakiem stabilności, systematyczności i wewnętrznej spójności tradycji religijnej. Dzisiejsi filozofowie spierają się o to, czy mentalność oświeceniowa jest dla nas bezwzględnie dobra, ale pomijając tę kwestię, trzeba po prostu pamiętać, by podczas spotkania z taoizmem odsunąć na bok chęć znalezienia jego sedna. Kiedy zrezygnujesz z pytania: „Co taoizm mówi na ten temat?” na rzecz dociekania, co o tym sądził Laozi, co o tym mówią średniowieczne teksty albo dzisiejsi wyznawcy drogi doskonałej prawdy, zdołasz znaleźć wiarygodne odpowiedzi.

Od klasyfikacji bibliotecznej do szkoły filozofii

Kiedy jest mowa o różnych rodzajach taoizmu, często pada sformułowanie *taoizm filozoficzny* albo *filozofia taoistyczna*. Co ono właściwie oznacza? Możesz odczuwać pokusę wyobrażania sobie, że termin ten odnosi się do filozofii stanowiącej fundament praktyk taoistycznych, do konkretnej i spójnej szkoły taoizmu albo nawet do ogólnego sposobu „taoistycznego” postrzegania świata. Niby dlaczego nie mielibyśmy myśleć o filozofii taoistycznej w ten właśnie sposób? Przecież bez wątplenia sensowne byłoby przyjęcie, że wielcy myśliciele taoiści stworzyli spójny system intelektualny, który dał początek praktykom religijnym możliwym do przyjęcia w życiu każdego człowieka.

Niestety, sformułowanie „filozofia taoistyczna” nie jest zbyt trafne i wiąże się z nim wiele błędnych interpretacji. Można nawet powiedzieć, że jest ono wynalazkiem tłumaczy. W poniższym fragmencie wyjaśnię jego pochodzenie i znaczenie, przedstawię parę ważnych postaci reprezentujących ten rodzaj taoizmu i zarysuję kilka istotnych tematów, na które się natkniesz, czytając teksty filozoficzne taoizmu.

Miejsce taoizmu filozoficznego

Określenia „filozofia taoistyczna” i „taoizm filozoficzny” są dość niezgrabnymi przybliżeniami chińskiego sformułowania *daojia*, które ma wąskie, raczej techniczne znaczenie. Można je przetłumaczyć dosłownie jako rodzinę *dao*, ale oznacza bardziej szkołę *dao* lub linię *dao*. Kiedy pracujący na cesarskim dworze astrolog lub bibliotekarz pierwszy raz użył tego wyrażenia ponad 2100 lat temu, stworzył po prostu kategorię, w której sklasyfikował wcześniejszych autorów i teksty pod kątem ich podejścia do kwestii rządzenia krajem. Ci autorzy zapewne nigdy nawet sobie nie wyobrażali, że należą do jednej szkoły myślenia, a ich dzieła często były ze sobą sprzeczne. W ogólnej wymowie były jednak do siebie na tyle podobne, że katalogujący je ludzie zaczęli je traktować jako filozoficznie zbliżone. W ten oto sposób Chińczycy stworzyli sobie wsteczną szkołę *dao*.

Co więcej, choć dużo się mówi o szkole *dao*, wydaje się, że na pierwszej puli pism sklasyfikowanych pod tym hasłem istnienie tej domniemanej szkoły się zakończyło. To prawda, że Chińczycy przez wieki studiowali te teksty i czerpali z nich inspirację, ale nie podtrzymywali wywodzącej się z nich tradycji filozoficznej. Kiedy spojrzeć na historię chińskiej filozofii i religii w okresie ostatnich 2000 lat, nie znajdzie się w niej żadnych filozofów taoistycznych ani innych ludzi tworzących tę filozofię.

Wymyślone na Zachodzie terminy „filozofia taoistyczna” i „taoizm filozoficzny” odnoszą się w gruncie rzeczy do grupy myślicieli i zbioru tekstów z tzw. okresu klasycznego, trwającego od drugiej połowy VI do końca III w. p.n.e. Bardziej precyzyjnym określeniem ogółu pism z tej epoki byłby po prostu „taoizm klasyczny”.

Ważne nazwiska w taoizmie klasycznym

Klasyczna myśl taoistyczna wywarła ogromny wpływ na chińską kulturę i edukację i tak bardzo zafascynowała ludzi na Zachodzie, że można odnieść wrażenie, iż taoizm do niej się ogranicza, ale tak naprawdę do tego prądu zalicza się tylko kilku starożytnych myślicieli. Oto nazwiska, które padają najczęściej, uszeregowane malejąco pod względem ważności:

- ▶▶ **Laozi** — legendarny założyciel taoizmu i domniemany autor *Daodejing* — najbardziej znanej i najczęściej tłumaczonej księgi taoistycznej. Większość klasycznych tekstów chińskich nosi tytuły zaczerpnięte od nazwisk ich autorów, więc *Daodejing* jest znana także pod tytułem *Laozi*.
- ▶▶ **Zhuangzi** — autor najważniejszych rozdziałów księgi *Zhuangzi*, zabawnego, miejscami wręcz błyskotliwego tekstu pełnego alegorycznych opowieści, wierszy, fikcyjnych dialogów oraz rozważań na temat logiki i języka. Chińczycy często określają taoizm klasyczny mianem taoizmu Lao-Zhuanga, właśnie ze względu na znacznie Laozi i Zhuangzi.
- ▶▶ **Liezi** — autor, który prawdopodobnie pisał w stylu podobnym do stylu Zhuangzi, ale którego utwory zaginęły. Istnieje księga zatytułowana *Liezi*, lecz najprawdopodobniej jest znacznie późniejszym fałszerstwem (choć i tak świetnie się ją czyta).
- ▶▶ **Yang Zhu** — tajemnicza postać charakteryzowana czasem jako hedonista. Jego filozofia jest tematem jednego z rozdziałów *Liezi* oraz kilku rozdziałów dopisanych przez jego uczniów do *Zhuangzi*. Konfucjaniści mocno go krytykowali za stawianie na pierwszym miejscu rozkoszy cielesnych.
- ▶▶ **Shen Dao, Tien Pien i Peng Meng** — myśliciele wymieniani w innych dawnych tekstach; autorzy utworów zaginionych, zachowanych we fragmentach lub tylko w postaci cytatów w innych księgach. Trudno powiedzieć, ilu było podobnych filozofów, gdyż ich nazwiska popadły w zapomnienie.

WSKAZÓWKA

Taoizm klasyczny, taoizm filozoficzny, filozofia taoistyczna i tradycja Lao-Zhuanga oraz kilka innych terminów, na które możesz się natknąć (takich jak taoizm okresu stu szkół, taoizm epoki walczących królestw oraz taoizm epoki sprzed panowania dynastii Han), to określenia odnoszące się mniej więcej do tego samego zjawiska.

Ważne tematy w taoizmie klasycznym

Laozi, Zhuangzi i inni przedstawiciele taoizmu klasycznego nie zawsze prezentowali tę samą filozofię, ale wszyscy poruszali kilka powtarzających się zagadnień. Oto najczęściej wymieniane:

- ▶▶ **Dao.** Słowo to oznacza dosłownie drogę, rozumianą jako pusta, ponadczasowa zasada będąca podstawą wszelkiej egzystencji. Taoiści klasyczni mówią o doświadczaniu drogi, harmonii z drogą, stawianiu się jednością z drogą itd.
- ▶▶ **Sceptycyzm.** Przedstawiciele taoizmu klasycznego kwestionują wiele rzeczy, czasem bardzo kąśliwie. Stawiają pod znakiem zapytania wartość i celowość istnienia języka, kwestionują uczenie się i wiedzę, a także kategorie moralne. Czasem kwestionują nawet własne kwestionowanie wszystkiego. Głowa może od tego rozboleć.
- ▶▶ **Powracanie.** Laozi i Zhuangzi są przekonani, że nasze konwencjonalne nawyki intelektualne i moralne doprowadzają nas do stanu, w którym oddaliśmy się od pierwotnej drogi i tracimy z nią kontakt. Nakłaniają nas do powrotu do wrodzonego stanu doskonałości.
- ▶▶ **Oduczenie się.** Skoro wszystko to, czego się nauczyliśmy, oddala nas od pierwotnej drogi, jedyną metodą powrotu na nią jest oduczenie się wszystkiego, co wiemy. Taoiści klasyczni mówią o odrzucaniu wiedzy i celowym zapominaniu.
- ▶▶ **Spontaniczność.** Po powrocie na pierwotną drogę i odrzuceniu złych nawyków mentalnych i moralnych kształtujących nasze życie możemy wreszcie postępować tak, aby bez wysiłku uzyskać naturalną harmonię z nurtem kosmosu. Zwłaszcza Laozi wprowadza koncepcję niedziałania albo działania bez działania, którą paradoksalnie uważa za skuteczną metodę rządzenia krajem.
- ▶▶ **Prostota.** Spontaniczne życie przywraca nam pierwotną, prostą naturę, wolną od intryg, kalkulacji i spisków. Laozi i Zhuangzi zwykle opiewają w tym kontekście życie wolne od ambicji, nieskomplikowane, wyjęte spod dyktatu sławy, reguł i zobowiązań społecznych. Czasem sugerują, że to może sprawiać wrażenie prymitywnej utopii.

Cienka granica między filozofią a religią

Kolejnym ważnym i często używanym terminem jest *taoizm religijny* albo *religia taoistyczna*. Jeżeli słowo „religia” kojarzy Ci się z bóstwami, kapłanami, rytuałami, świętymi pismami, zorganizowanymi instytucjami i miejscami kultu, nie mylisz

się zbyt. Taoizm religijny to właśnie te wszystkie rzeczy, a nie tylko idee zawarte w starożytnych tekstach — historyczne i żywe praktyki oraz społeczności, które możesz zobaczyć na własne oczy, odwiedzić, a nawet do nich wstąpić. Pewne komplikacje pojawiają się tylko wtedy, kiedy przyjmujesz jakieś założenia dotyczące religii taoistycznej tylko dlatego, że nazywamy ją religią, albo szukasz związku między taoizmem klasycznym a religijnym.

W tym podrozdziale zajmę się terminem „taoizm religijny”, jego relacjami z taoizmem klasycznym i innymi odmianami chińskiej religii oraz jego najważniejszymi rodzajami i cechami charakterystycznymi.

Rozwój religii taoistycznej

Podobnie jak „taoizm filozoficzny” jest niedokładnym tłumaczeniem chińskiego sformułowania, tak „taoizm religijny” i „religia taoistyczna” są tylko przybliżeniami specyficznych chińskich terminów. Oryginalne sformułowanie *daojiao* znaczy dosłownie „nauki *dao*”, ale z czasem zaczęło się odnosić do szerokiego grona organizacji i grup wyznaniowych wywodzących się z jednego konkretnego ruchu społecznego i religijnego, który narodził się ponad 2000 lat temu. Do pewnego stopnia niemal wszystko, co zaistniało po okresie klasycznym, jest obecnie zaliczane do kategorii taoizmu religijnego.

Nie daj sobie jednak wmówić, że Chińczycy wymyślili ten termin, aby odróżnić taoizm religijny od filozoficznego. Tak naprawdę chodziło o odróżnienie nauczania *dao* od buddyzmu, którego misjonarze zaczęli napływać do Chin mniej więcej w tym samym okresie. W końcu Chińczycy zaczęli rozróżniać trzy rodzaje nauk duchowych: nauki *dao*, nauki Buddy i nauki mędrców konfucjańskich. Dziś często mówi się o nich jako trzech religiach chińskich: taoizmie, buddyzmie i konfucjanizmie.

Jaki jest zatem związek między taoizmem klasycznym a religijnym? Trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi, choć wiele osób prowadzi ożywione dyskusje na ten temat. Niektórzy Chińczycy używają nawet zamiennie terminów *daojia* (zob. podrozdział „Miejsce taoizmu filozoficznego” wcześniej w tym rozdziale) i *daojiao*! Wydaje się czasem, że związek ten jest oczywisty, np. kiedy się widzi wizerunki Laozi w świątyniach taoistycznych albo duchownych taoistycznych studiujących *Daodejing*. W innych sytuacjach znacznie trudniej powiązać te dwa nurty, jako że praktyki taoistyczne w dużym stopniu skupiają się na uzdrawianiu, zabieganiu o długowieczność oraz poszukiwaniu nieśmiertelności, co jest sprzeczne z argumentacją Zhuangzi, że powinniśmy być obojętni na sprawy życia i śmierci.

WSKAZÓWKA

Staraj się nie traktować taoizmu religijnego jako uzewnętrznienia filozofii taoistycznej ani myśleć o taoizmie filozoficznym jako intelektualnej podbudowie religii taoistycznej. To nie są dwie strony tego samego medalu. Filozofia taoistyczna obejmuje klasyczne teksty z określonego czasu, natomiast religia taoistyczna oznacza skomplikowany i zróżnicowany zbiór praktyk i organizacji istniejących w znacznie dłuższym okresie.

Ważne nurty taoizmu religijnego

Wiemy już, że sformułowanie „filozofia taoistyczna” jest zwodnicze, ale czy można używać określeń „religia taoistyczna” albo „taoizm religijny”? W większości przypadków tak, ale ponieważ kategoria ta obejmuje ogromną różnorodność taoistycznych praktyk religijnych, wspólnot i nurtów, lepiej traktować te sformułowania jako ogólne terminy, za którymi kryją się różne odmiany taoizmu, noszące nazwy pochodzące od okresów historycznych (np. taoizm sześciu dynastii), miejsc (taoizm Maoshan) i struktur społecznych (taoizm monastyczny). Niemniej nawet w obliczu tej ogromnej różnorodności wystarczy tak naprawdę orientować się w ograniczonej liczbie konkretnych szkół i wyznań. Oto zestawienie kilku najważniejszych, wymienionych mniej więcej według kolejności powstawania:

- ▶▶ **Droga niebiańskich mistrzów** — pierwszy zorganizowany ruch, który można nazwać taoistycznym. Powstał ok. 142 r. n.e. i niemal wszystkie późniejsze organizacje taoistyczne wywodzą się od niego.
- ▶▶ **Najwyższa czystość i magiczny klejnot** — szkoły samodoskonalenia, których początki sięgają IV i V w. Pozostawiły po sobie dużą liczbę objawionych tekstów. Członkowie tych szkół praktykowali medytację lub alchemię. Przejęły wiele idei i praktyk niebiańskich mistrzów.
- ▶▶ **Niebiańskie serce, duchowy firmament i taoizm doskonałej drogi** — przykłady istniejących bardzo krótko szkół powstałych w XI – XIII w. Choć nie przetrwały długo, stanowią ważne ogniwo łączące wcześniejsze szkoły z dwoma istniejącymi do dzisiaj nurtami.
- ▶▶ **Droga prawdziwej jedności** — jedno z dwóch wyznań taoistycznych, które przetrwały w Chinach do dziś. To szkoła głównie *liturgiczna*, co oznacza, że jej przedstawiciele odprawiają rytuały i przewodniczą różnym ceremoniom publicznym i prywatnym. Głosi, że jest bezpośrednią spadkobierczynią drogi niebiańskich mistrzów.
- ▶▶ **Droga doskonałej prawdy** — drugie ze współczesnych wyznań taoistycznych we współczesnych Chinach. Jest nurtem *monastycznym*, co oznacza, że członkowie tej szkoły są kształceni i żyją w klasztorach. Założona w XII w., jest najmłodszą z istniejących gałęzi taoizmu.

Ważne cechy taoizmu religijnego

Pod pewnymi względami poszczególne nurty taoizmu wcale nie są tak tajemnicze i dziwne, jak może się wydawać, i bardzo przypominają inne religie, które być może już znasz, zwłaszcza wschodnioazjatyckie, takie jak buddyzm i szintoizm. Oto kilka cech wspólnych większości nurtów taoizmu religijnego:

- ▶▶ **Bóstwa.** Istnieje wiele taoistycznych bogów i bogiń, choć nie we wszystkich wyznaniach czci się dokładnie te same bóstwa. Do najważniejszych można zaliczyć Trójkę Czystych (jednym z nich jest deifikowany Laozi) oraz różne postacie historyczne i legendarne.

- ▶▶ **Pisma.** Jest grubo ponad tysiąc świętych tekstów taoizmu, choć można z dużą dozą pewności stwierdzić, że nikt nigdy nie przeczytał wszystkich od deski do deski. Dotyczą one tematów tak zróżnicowanych jak formuły rytualne, alchemia, moralność i fizjologia.
- ▶▶ **Duchowni.** Organizacje taoistyczne wykształciły bardzo skomplikowaną i misterną hierarchię duchowieństwa. Wyświęceni kapłani noszą specjalne szaty, mają dostęp do sekretnych interpretacji świętych tekstów i sprawują funkcje rytualne.
- ▶▶ **Święte miejsca.** Przez większą część historii jego istnienia ważną częścią taoizmu była „święta geografia”, czyli miejsca uważane za obdarzone szczególnym ładunkiem religijnym. W krajobraz świętych gór wbudowano kilka najważniejszych świątyń taoistycznych.

Nie każdy pustelnik, mag i egzorcysta jest taoistą

Jeżeli czujesz się nieco zdezorientowany wieloznacznością słowa „taoizm” i tym, że może się ono odnosić do różnej maści filozofów taoistycznych i osób wyznających tę religię, prawdopodobnie dobije Cię wiadomość, że używa się go także w odniesieniu do osób i rzeczy, które w gruncie rzeczy nie mają nic wspólnego z taoizmem!

Chińczycy nie zawsze rozumieli mętne i tajemnicze meandry praktyki taoistycznej — np. rozbudowane rytuały i hermetyczne teksty — i nie potrafili w pełni rozróżnić, kto jest taoistą, a kto nie. Wiedzieli jednak, że wiele osób robi te same rzeczy, które kojarzyły im się z taoizmem, np.: odprawia ceremonie służące nawiązywaniu kontaktu ze zmarłymi lub bezpiecznemu przeprowadzaniu ich do wieczności, egzorcyzmuje złe duchy albo przyrządza mikstury o działaniu leczniczym lub zapewniającym nieśmiertelność. Wykształcił się nawyk określania tych osób mianem taoistów bez zwracania uwagi na to, czy rzeczywiście są duchowymi spadkobiercami tradycji taoistycznej.

To tak, jakby na widok sąsiadki dekorującej dom kryształami, odprawiającej modły do bogiń i obchodzącej stare pogańskie święta dojsz do wniosku, że jest wikanką — przedstawicielką religii często utożsamianej z czarownictwem. Bez znaczenia byłoby to, czy faktycznie uczestniczy w sabatach czarownic, zna ustną tradycję wikańską i należy do wikańskiej wspólnoty. Z zewnątrz wydawałaby nam się stu-procentową wikanką, ale tylko dlatego, że nie wiedzielibyśmy, jak „prawdziwi” wikanie rozumieją swoją religię.

Sprawa jest drażliwa, ponieważ wielu Chińczyków popełniających ten błąd było konserwatywnymi intelektualistami konfucjańskimi, w dodatku często przeczułymi na punkcie tego, co na Zachodzie nazywamy przesadami. Ci ludzie po prostu odrzucali taoistyczne rytuały i zwyczaje jako irracjonalne bzdury i nie byli zainteresowani dostrzeganiem różnic między „zwykłymi” szarlatanami i czarownikami a szarlatanami i czarownikami, którzy rzekomo przeszli specjalne szkolenie. To oni pisali podręczniki i książki historyczne oraz byli dla zachodnich

podróżników pierwszym źródłem informacji na temat Chin. W efekcie utrwalił się zwyczaj zakładania, że skoro lokalne ludowe praktyki religijne nie są buddyjskie ani konfucjańskie, muszą być taoistyczne. W dzisiejszych Chinach słowo „taoista” może być nawet synonimem natrętnego przekupnia! Wyobraź sobie, jaki zamęt powstał w związku z tym w badaniach nad chińską religią i jak bardzo martwi to prawdziwych taoistów, którzy wiedzą, że ich praktyki nie mają nic wspólnego z ludową religią.

WSKAZÓWKA

Jest różnica między taoistami, którzy odebrali staranne wykształcenie i zostali wyświęceni w obrządku taoistycznym, a różnej maści lokalnymi kapłanami i przewodnikami duchowymi, którzy „taoistami” są nazywani tylko przez pomyłkę.

Skorowidz

A

Adwentyści Dnia Siódmego, 226
akceptacja życia i śmierci, 276
alchemia, 293, 295, 302, 363
  w Chinach, 298
  w świecie zachodnim, 296
  wewnętrzna, 36, 125, 306, 363
  wewnętrzna dla kobiet, 310
  zewnętrzna, 36, 306, 363
amerykańskie świątynie taoistyczne, 147
An Liu, 368
antropokosmologia korelatywna, 218
aromaterapia, 228
autorytet moralny, 73
azjatyckie praktyki fizyczno-duchowe, 230

B

badanie preferencji, 359
Baopuzi, 363
Benjamin Hoff, 366
bezpalcy Shushan, 90
biografie nieśmiertelnych, 300
bloki wróżebne, 66
boginie, 64
boks, 314

Boyang Wei, 374
bóg, 64
bóstwa, 49, 63, 111, 170
bóstwa funkcjonalne, 64
Brzydal Ta, 90
buddyzm, 111, 134
  imigrantów, 134
  konwertytów, 135
bycie moralnym człowiekiem, 77
Bynner Witter, 142

C

Całościowa Droga, 363
Carus Paul, 142
cechy taoizmu religijnego, 49
celebransi, 332
cesarz, 75
chaos, 211
chaotyczna zupa, 212
Chia Mantak, 152
Chińskie Towarzystwo Taoistyczne, 131, 364
chrześcijańska tożsamość, 228
ciało, 307
cnoty, 78
  główne, 77
  konfucjańskie, 85
Crowley Aleister, 142
cukinia, 250
czarnogłowi, 122
czerwonogłowi, 122

D

dalekie podróże, 286
dantian, 364
dao, 33, 47, 83, 92, 95, 139, 143, 161, 364
dao jako bóstwo, 170
Dao Shen, 46
Daodejing, 31, 81, 345, 364
daoizm, 28
daojia, 45, 364
daojiao, 48, 364
Daoling Zhang, 31, 99, 375
Daoshing Ni, 369
daozang, 364
Daozhen Zhang, 376
de, 364
decentralizacja, 73
definicje dao, 163
deifikacja Laozi, 98
dekonstrukcja rzeczywistości konsensusu, 87
demony, 75
dialektycy, 74
długowieczność, 280
doktryny religijne, 347
doskonała prawda, 125
  wielka droga, 112
doświadczenie mistyczne, 179
drewno, 216
droga
  czystej jasności, 113
  doskonałej prawdy, 32, 123, 364

droga
  najwyższego pokoju, 103,
  364
  Ni Hua-chinga, 151
  niebiańskich mistrzów, 98,
  231, 364
  prawdziwej jedności, 32,
  130, 364, 365
duch, 63, 75, 309
duchowni, 50
duchowość, 136
duchowy firmament, 114
duchy przodków, 64
dynastia Zhou, 72
dyplomaci, 74
działalność misjonarska, 140
działanie na pokaz, 331
dziesięć nieporozumień, 343
Dziewięć Robaków, 365

E

edukacja, 354
edukacja moralna, 124
egzorcyzmowanie, 122
egzotyczne przedmioty, 230
eklektycy, 74
eklektyczne wierzenia
  duchowe, 229
ekologia, 156
energia psychofizyczna, 320
Enpu Zhang, 376
esencja
  witalna, 309
  życiowa, 365
etapy zapominania, 267
etyka
  buddyjska, 125
  chińska, 125
  konfucjańska, 125
  taoistyczna, 125
  wtajemniczonych, 125

F

Falun Dafa, 365
Falun Gong, 324, 365
Feizi Han, 365

feminizacja dao, 168
feminizm, 156
feng shui, 40, 65, 365
filozofia
  New Age, 235
  taoistyczna, 45, 71
fizyka atomowa, 208
Fung Loy Kok, 365

G

Gałąź Dawidowa, 228
Gautama Siddhartha, 78
gimnastyka, 313
gliniane naczynie, 172
gloryfikacja wyrzutków, 89
gong, 365
góra
  Kunlun, 286
  Smoka i Tygrysa, 365
grota
  ducha, 245
  prawdy, 245
  tajemnicy, 245
guan, 365
gui, 365

H

hierarchiczne
  duchowieństwo, 101
historia taoizmu, 69
holistyczne techniki
  zdrowotne, 229
Hong Ge, 365
Hong Li, 367
Hongjing Tao, 373
Hongzhi Li, 367
Hua-ching Ni, 369
Huacun Wei, 375
huainanzi, 366
huangdi, 366
Huang-Lao, 31, 95
humanitarność, 78

I

idea nieśmiertelności, 287
idee, 33
impuls i reakcja, 366
instrukcje alchemiczne, 252

J

James Legge, 367
jangiści, 90, 366
jednostki kalendarzowe, 219
jiao, 336, 366
jing, 366
Jintao Zhang, 376
Jue Zhang, 376

K

kadzidło, 228
kampania przeciwko
  prawicowcom, 116
kanon
  Ming, 246, 366
  taoistyczny, 249, 366
kanonizacja pism, 243
kapłani prawdziwej jedności,
  121
kapłaństwo, 111
kataklizmy naturalne, 231
katastrofy polityczne i
  społeczne, 232
Kenneth Dickerson, 364
Khigh Dhiegh, 148
klasyczna filozofia
  taoistyczna, 71
klasztor Białego Obłoku, 129,
  366
kobiecość, 191
Kok Fung Loy, 150
koło dharmy, 325
komentarze, 251
kompilacja trzech grot, 244
konformizm, 331
konfucjaniści, 76, 349
konfucjanizm, 74, 96, 366
Konfucjusz, 78, 366

koniec świata, 225
konkurencyjne historie, 113
kontekst, 59
kontrowersje, 325
kosmiczna odnowa, 327
kosmologia korelatywna,
302, 366
kości wróżebne, 65
Kościół Zjednoczeniowy,
226
królestwo najwyższego
pokoju, 232
kryształy, 228
krytyka
cnót konfucjańskich, 85
uczonych, 89
księga, 248
Daodejing, 30
najwyższego pokoju, 367
przemian, 66
Zhuangzi, 31
księgi moralności, 253, 367
Księżyc, 174
kucharz Ding, 367
kulawy garbus bez warg, 90
kulty nieśmiertelności, 285
kultywowanie życia, 200
Kunlun, 367

L

Lao Pan, 370
laojun, 367
Laozi, 46, 54, 78, 240, 344,
367
Leary Timothy, 142
Legge, 57
legizm, 74, 96, 367
Lew Share K., 149
lęk przed śmiercią, 278
libator, 368
Liezi, 46, 93, 368
ling, 368
lingbao, 368
Linshin Moy, 369
logicy, 74
Longhu Shan, 368

Louguan, 368
Lu Zhang, 376
ludowi mesjasze, 234
Luotian dajiao, 368

M

magiczny klejnot, 109, 368
Mahawira, 78
Mantak Chia, 364
Maoshing Ni, 369
mapa ludzkiego ciała, 304
matka świata, 168
mawangdui, 368
mądrość, 280, 360
mądry władca, 194
Medhurst C. Spurgeon, 142
medium, 332
medycyna, 255
medytacja alchemiczna, 311
Meng Peng, 46
mesjanizm, 232
metafora nieociosanego
kłosa, 189
metal, 216
metody osobistego
samodoskonalenia, 36
miech, 173
milenarystyczne
kalendarze, 231
ruchy religijne, 224
wspólnoty i rebelie, 234
milenaryzm, 236, 368
buddyjski, 234
taoistyczny, 233
militaryści, 74
Ming, 246
misjonarze, 140
mistrz
Lao, 81
Moy, 150
niebiańskiego
odosobnienia, 368
wybierający prostotę, 299
mistycyzm, 178, 182, 369
mit, 54, 55
Mitchell Stephen, 142
mnisi trapistowscy, 141

moc
egzorcyzmowania, 288
przeistaczania się, 288
uzdrowiania, 100, 288
mości, 76
moizm, 74, 369
monastycyzm, 112
moralności, 76
moralna dobroć, 324
moralne postępowanie, 77
moralność, 112, 215
most do nieba, 338
motywy postępowania, 359
Mozi, 369
muzyka, 334
myśliciele, 73

N

nabożność synowska, 78
nadludzkie moce, 288
najczystsza subtelność, 114
najprostsza droga, 356
najwyższa
czystość, 107, 369
tajemnica, 245
najwyższy pokój, 245, 369
nakazy moralne, 102
nastrój, 334
naśladowanie dao, 177
natura, 354
natura dao, 112
naturaliści, 74
naturalizm, 96
nauczanie
moralne, 77
wielkiej jedności, 112
nauki dao, 110, 369
nauki przyrodnicze, 215
neidan, 369
neiye, 369
New Age, 234
niebezpieczne duchy, 232
niebiański mistrz, 369
niebiańskie koło
garncarskie, 198
niebiosa, 75, 370
niebo, 173

niedziały, 370
nieociosany kłoc, 370
nieprzystępność, 59
nieśmiertelność, 275, 285,
287
nieśmiertelny, 370
niezwykły wygląd fizyczny,
288
nonkonformizm, 230
nowa era, 223, 231
Nüdan, 370
numerologia, 255
nurty
liturgiczne, 117
monastyczne, 123
taoizmu, 112, 130
taoizmu religijnego, 49

O

objawienia, 106, 111
obojętność wobec śmierci,
280
obowiązki taoistycznego
kapłana, 121
obrzędy publiczne, 63
obsesje pierwszego cesarza,
286
oczyszczenie
ciała, 264, 335
ducha, 335
odmiany taoizmu, 115
odmieniec Shu, 90
oduczanie się, 47, 260, 262
odwracanie, 260
ogień, 216
okres stu szkół, 370
okręgi administracyjne, 101
ołtarze, 332
OmNi, 370
osiąganie taoistycznej
mądrości, 353
osobiste samodoskonalenie,
36
oś Drogi, 197
Ośmioro Nieśmiertelnych,
289, 370

P

Penglai, 370
personifikacja dao, 98
pieczęć jedności trojga, 301,
370
pielęgnowanie koła dharma,
325
pielęgnowanie życia, 370
Pien Tien, 46
pięć faz przemiany, 215, 219
pisanie przez duchy, 66
pisma, 50, 112
platforma Louguana, 106
podążanie Drogą, 176
pokuta w błocie i sadzy, 335
poła eliksiru, 370
polityka prezydencka, 154
pomieszczenie wewnątrz
budynku, 173
post, 335
post umysłu i serca, 264,
371
powierzchność, 331
powracanie, 47, 176, 260
powstanie żółtych
turbanów, 371
praca nad energią
psychofizyczną, 320
praktyka zapominania, 270
praktyki
religijne, 257
taoistyczne, 35
prawa taoistycznego
kapłana, 121
prawdziwa jedność, 245
prawo, 193
proces powracania, 86
prostota, 47
prymitywista, 90, 371
przemiana bytu, 89
prześladowanie, 325
przymierze prawdziwej
jedności, 101
Pu, 371
publiczne spory, 113
pustka, 171

Q

Qi, 206, 309, 371
Qianzhi Kou, 367
qigong, 37, 148, 313, 320, 371
miękkie, 323
twarde, 323
qingming dao, 113
qingwei, 114
quanzhen dao, 123, 371

R

rebelia Sun Ena, 105
recytowanie Daodejing, 102
rejestry, 102, 251, 371
rekolekcje, 335
najwyższej jedności, 336
trzech rejestrów, 336
religia, 65, 137
chińska, 59
mystycyzmu, 55
taoistyczna, 47
rewolucja
komunistyczna, 115
kulturalna, 116, 371
rolnicy, 74
rozwój, 35
ciała i ducha, 221
kanonu taoistycznego, 243
taoizmu, 31
wewnętrzny, 293
ruch
New Age, 371
qigong, 323
rys wiktoriański, 56
rytuały, 111, 327, 347
rytuały jiao, 336
oczyszczenia, 122, 334
pogrzebowe, 338
postu, 335
przejścia, 121
taoistyczne, 37

S

samosdoskonalenie się, 125, 282
samoistna kreacja, 169
Sanfeng Zhang, 376
Sanktuarium Taoistyczne, 148, 371
sceptycyzm, 47, 359
sekta pięciu miar ryżu, 371
sen Żółtego Cesarza, 281
serce/umysł człowieka, 76
shangqing, 371
shanshu, 372
shen, 372
shenxiao, 114
siedem etapów
zapominania, 267
Siedmioro Oświeconych, 372
siła polityczna, 154
Sima Chengzhen, 372
składanie ofiar, 122, 334
Słońce, 174
spirytualizacja, 372
spirytualizacja religii
Wschodu, 138
spontaniczność, 47
stare dziecko, 81
stary mistrz, 81
stworzenie, 210
stworzenie kosmosu, 213
synkrytyści, 90
synkrytyzm, 372
synkrytyzm religijny, 61
szczerłość, 78
szkoła
dao, 74, 95, 372
Mo, 74
nazw, 74
prawa, 74
różności, 74
sojuszy, 74
uczonych, 74
uprawiających ziemię, 74
yin i yang, 74, 214
Zhuangzi, 90, 372
żołnierzy, 74

sztuczność, 331
sztuki walki, 313, 319

Ś

ścieżka duchowa, 136
śmierć, 277
Świadkowie Jehowy, 226
Świątynia Ludu, 228
świątynie, 128
świątynie amerykańskie, 147
święta, 63
święta coroczne, 121
święte
miejsca, 50
teksty taoizmu, 239

T

Tai Shang Laojun, 372
taiji, 37, 313, 317
taiji quan, 138, 150, 314, 372
taiping dao, 364, 372
taiping jing, 372
taiqing, 372
Tales, 78
talizmany, 102, 251, 372
tao
Kubusia Puchatka, 373
Uzdrowiające, 152
Taoistyczne Stowarzyszenie
Tai Chi, 150, 373
taoistyczny rytuał, 331
taoiści, 42, 349
czarnogłowi, 373
czerwonogłowi, 373
Taoiza religijny, 55
taoizm, 27, 39, 42, 96
amerykański, 133
filozoficzny, 45, 373
Huang-Lao, 373
instytucjonalny, 97
klasyczny, 46, 373
liturgiczny, 373
monastyczny, 373
puchatkowy, 144
religijny, 47, 350, 373

teksty

filozoficzne, 251
obrzędowe, 252
taoistyczne, 379, 381
teokracja
Kou Qianzhi, 105
taoistyczna, 104
teoria
pięciu faz przemiany, 215, 374
yin-yang, 374
teozofowie, 141
tian, 374
tianshi, 374
tianshi dao, 374
tianxin, 113
tongchu dafa, 114
tora, 78
tożsamość taoistyczna, 109
tradycja
Lao-Zhuanga, 47, 374
milenarystyczna, 225
taoistyczna, 55
traktat
Najwyższego o przyczynie
i skutku, 374
o zasiadaniu w
zapomnieniu, 266, 374
traktowanie duchów, 78
trening wewnętrzny, 363
triada, 374
troje Śmiercionośnych, 374
Trójca Czystych, 374
trzy groty, 374

U

umacnianie się
wszechświata, 169
umysł, 200
upanisady, 78
ustanowienie przymierza,
100
utopia, 202
uzdawianie, 122

W

waidan, 374
wartości rodzinne, 75
wiara, 67
wiara w bogów, 346
wielka
    czystość, 107, 245, 375
    ofiara, 337
    Proletariacka Rewolucja
    Kulturalna, 375
wielkie ryty młodzieńczego
    rozkwitu, 114
wielkoduszność, 359
wieża z kości słoniowej, 59
wizja
    najwyższego człowieka,
    281
    nowej ery, 100
wizualizacja, 305
władza, 193
właściwa metoda
    niebiańskiego serca, 113
właściwe zachowanie, 78
woda, 216
wojskowość, 194
wróżbiarstwo, 65, 215, 375
Wudang, 375
wuwei, 186, 200, 375
wymowa głosek, 386
wyrażanie uczuć, 77
wyspa Penglai, 285

wysyłanie aktu
    przebaczenia, 375
wyznawanie
    grzechów, 102
    wiary, 63
wyzwolenie duchowe, 268
wzajemne oskarżenia, 113

X

xian, 375

Y

Yan Zou, 214
yang, 205, 210, 375
yin, 205, 210, 375
Yuanxian Zhang, 376

Z

zabawa, 355
zachowanie własnej natury,
    204
zapominanie, 262, 267, 269,
    270
zapominanie z użyciem
    elektroniki, 271
Zaratusztra, 78
zasada wuwei, 34, 35, 186,
    197

zasiadanie
    w zapomnieniu, 375
    wokół miski, 375
zbiór pism, 242
zdobywanie koła dharmy,
    325
zdolności telepatyczne, 288
Zedong Mao, 32
zepsucie, 324
zhai, 375
zhengyi dao, 117, 365, 376
Zhu Yang, 46, 94, 375
Zhuangzi, 31, 46, 87, 90,
    240, 376
ziemia, 216
ziran, 188, 376
zongjiao, 44
zwierciadło umysłu, 199

Ż

źródło
    istnienia, 167
    matczynej opieki, 168
    mocy, 171
    objawień, 99

Ż

żółte turbany, 104
Żółty Cesarz, 376

PROGRAM PARTNERSKI

— GRUPY HELION —

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA
Helion

Przewodnik po praktykach taoizmu

Bez względu na to, czy jesteś studentem religioznawstwa, czy po prostu interesuje Cię taoizm, w tej zabawnej i przystępnie napisanej książce znajdziesz uniwersalną wiedzę na temat podstawowych idei taoizmu, korzeni tej religii i jej licznych interpretacji, a także wyczerpujące wyjaśnienie, co to znaczy być taoistą.

W książce:

- Podstawy i początki taoizmu
- Taoistyczne podejście do życia
- Nurty taoizmu we współczesnych Chinach i na Zachodzie
- Znaczenie taoistycznej koncepcji, by robić wszystko, nie robiąc nic

Jonathan R. Herman

jest profesorem nadzwyczajnym na Uniwersytecie Stanu Georgia w Atlancie i autorem licznych prac na temat różnych aspektów taoizmu oraz zagadnień współczesnego religioznawstwa.

dla
bystrzaków

Zamówienia telefoniczne:

0 801 339900

0 601 339900

septem
septem.pl

Sprawdź najnowsze promocje:

• <http://dlabystrzakow.pl/promocje>

Książki najchętniej czytane:

• <http://dlabystrzakow.pl/bestsellery>

Zamów informacje o nowościach:

• <http://dlabystrzakow.pl/nowosci>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: rad@dlabystrzakow.pl
<http://dlabystrzakow.pl>

Cena 49,00 zł

ISBN 978-83-283-5217-9

9 788328 352179